

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษารายงานโครงการเฉพาะบุคคลเรื่อง “อิทธิพลของเนื้อหาข่าวอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ในหน้าหนังสือพิมพ์ไทยที่มีผลต่อความเชื่อของประชาชนในเขตกรุงเทพมหานคร” ผู้ศึกษาได้ใช้แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมาเป็นกรอบในการศึกษาค้นคว้า ดังนี้

1. แนวความคิดเกี่ยวกับอิทธิพลของสื่อมวลชนต่อสังคม
2. แนวความคิดเกี่ยวกับความเชื่อ
3. ทฤษฎีการเปิดรับสื่อ (Selective Exposure Theory)
4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวความคิดเกี่ยวกับอิทธิพลของสื่อมวลชนต่อสังคม

สถาบันสื่อมวลชนเป็นสถาบันสังคมสถาบันหนึ่ง ทำให้การดำเนินกิจการของสถาบันสื่อมวลชนมีผลกระทบต่อสังคมและสมาชิกของสังคมอย่างไรก็ตามในสังคมยังมีสถาบันอื่น ๆ อีกมากมายนอกเหนือจากสถาบันสื่อมวลชน ดังนั้นอิทธิพลที่สื่อมวลชนมีต่อสังคมและประชาชน จึงเป็นอิทธิพลที่มีเงื่อนไขและขึ้นอยู่กับปัจจัยต่าง ๆ ได้มีผู้ทำวิจัยเกี่ยวกับอิทธิพลของสื่อมวลชนประเภทต่าง ๆ ที่มีต่อทัศนคติและพฤติกรรมด้านต่าง ๆ ของประชาชนผลการศึกษาปรากฏออกมาในรูปลักษณะใกล้เคียงกันสรุปผลได้ดังต่อไปนี้¹

อิทธิพลสื่อมวลชนที่มีประชาชนนั้นเป็นอิทธิพลโดยอ้อมเพราะมีปัจจัยต่าง ๆ ที่สกัดกั้นอิทธิพลของสื่อมวลชนปัจจัยเหล่านั้น ได้แก่

1. การมีใจโน้มเอียงของผู้รับสาร (Predispositions) ซึ่งผู้รับสารของสื่อประกอบไปด้วยประชาชนที่มีการติดต่อกัน ความคิดเห็น ค่านิยม และความโน้มเอียงที่ประพฤติปฏิบัติอย่างใดอย่างหนึ่งอยู่ก่อน เมื่อบุคคลได้สัมผัสกับสื่อมวลชนเขาก็จะนำเอา ทัศนคติ ค่านิยม และพฤติกรรมเหล่านั้นติดตัวมาด้วย

2. การเลือกของผู้รับสาร (Selective Processes) ผลของการศึกษาได้แสดงว่าประชาชนจะเลือกรับสารที่สอดคล้องกับความคิดเห็นและความสนใจของตนและจะหลีกเลี่ยงไม่

¹ ปรมะ สตะเวทิน, หลักนิเทศศาสตร์ (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัดภาพพิมพ์, 2540), น. 141-145.

ยอมรับสารที่ไม่สอดคล้องหรือที่ขัดแย้งกับความคิดเห็น และความสนใจของตนในการตีความหมายสารก็เช่นเดียวกันประชาชนจะพยายามตีความสารที่ตนอ่าน (ดู ฟัง) ตามความเชื่อ และค่านิยมที่ตนมีอยู่เดิม ในทำนองเดียวกันประชาชนก็จะเลือกจดจำเฉพาะสิ่งที่สนับสนุนความคิด และความเชื่อของตน

3. อิทธิพลของบุคคล (Personal Influence) อิทธิพลของสื่อมวลชนเป็นไปโดยอ้อมเนื่องจากข่าวสารจากสื่อมวลชนไม่ได้ไปถึงประชาชนทั่วไปในทันทีหากแต่ต้องผ่านขั้นตอนอย่างน้อยที่สุดสองขั้นตอนและแต่ละขั้นตอนนั้นจะมีบุคคลเป็นตัวแทรกเพื่อทำหน้าที่ในการถ่ายทอดข่าวสารไปยังประชาชนอื่น ๆ ในชุมชนหรือสังคมบุคคลที่ทำหน้าที่นี้เรียกว่าผู้นำความคิดเห็น (opinion leader)

4. ลักษณะของธุรกิจของสื่อมวลชน (Economic Aspects) การดำเนินธุรกิจด้านสื่อมวลชนในสังคมเสรีนิยมซึ่งมีระบบเศรษฐกิจแบบเสรีนั้น สื่อมวลชนทั้งหลายสามารถที่จะแข่งขันได้โดยเสรีต่างฝ่ายต่างเสนอความคิดเห็นที่แตกต่างกันออกไปและประชาชนก็มีเสรีภาพในการที่จะเลือกเชื่อถือความคิดเห็นในความคิดเห็นหนึ่งได้ประชาชนจะต้องใช้วิจารณญาณของตนในการตัดสินใจว่าควรเชื่อสื่อมวลชนใดดี

จากปัจจัยดังกล่าวในข้อหนึ่งประชาชนไม่ได้สัมผัสสื่อมวลชนด้วยจิตใจว่างเปล่า ตรงกันข้ามประชาชนกลับมีความคิดเห็น ทศนคติ ทำที่ตั้งเดิมของตนมาก่อนรวมทั้งได้รับอิทธิพลจากบุคคลอื่น ๆ และสถาบันสังคมต่าง ๆ อยู่ก่อนแล้วดังอิทธิพลที่สื่อมวลชนพึงมีต่อประชาชน จึงเป็นแต่เพียงผู้สนับสนุน (an agent of reinforcement) เท่านั้น กล่าวคือในบางกรณีสื่อมวลชนอาจทำหน้าที่เป็นผู้เปลี่ยนแปลงประชาชนได้เช่นกัน (An Agent of Change) แต่อิทธิพลในด้านการเปลี่ยนแปลงประชาชนของสื่อมวลชนนี้จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อบุคคลมีความโน้มเอียงที่จะเปลี่ยนแปลงอยู่ก่อนแล้ว อาทิ คน ๆ หนึ่งอาจไม่พอใจในทัศนคติพฤติกรรมของตนที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งอีกต่อไป บุคคลผู้นี้จะพยายามแสวงหาแนวทางหรือทำที่ใหม่สื่อมวลชนทำหน้าที่เป็นผู้เสนอหนทางในการเปลี่ยนทัศนคติและพฤติกรรมเมื่อบุคคลนั้นเห็นว่าสิ่งที่เสนอสอดคล้องกับความต้องการของเขา เขาก็จะเปลี่ยนพฤติกรรมได้ในที่สุด

สื่อมวลชนสามารถสร้างทัศนคติและค่านิยมใหม่ให้เกิดแก่ประชาชนในกรณีทีบุคคลนั้น ๆ ไม่เคยมีความรู้หรือประสบการณ์เกี่ยวกับสิ่งนั้น ๆ มาก่อนอย่างไรก็ตามทัศนคติและค่านิยมใหม่นี้จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อบุคคลผู้นั้นรับสารที่เสนอเรื่องราวในแนวเดียวกันบ่อย ๆ ซ้ำ ๆ เท่านั้น อิทธิพลของสื่อมวลชนในแง่นี้จึงมีลักษณะสะสม (Cumulative Impact) มิใช่อิทธิพลที่ก่อให้เกิดผลได้ในทันทีทันใด หนังสือพิมพ์เป็นสื่อมวลชนเป็นช่องทางการสื่อสารทางสังคมช่องทางหนึ่งที่ถ่ายทอดเรื่องราวได้อย่างรายละเอียดลึกซึ้ง จึงถือได้ว่าเป็นสถาบันที่ทรงคุณค่าทางสังคมที่มีอิทธิพลต่อ

ผู้รับสารหรือประชาชนนั่นเองผู้ศึกษาจึงนำแนวคิดอิทธิพลของหนังสือพิมพ์มาใช้ในการศึกษาเนื้อหาข่าวอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ที่มีอิทธิพลต่อความเชื่อ

แนวคิดอิทธิพลของหนังสือพิมพ์

หนังสือพิมพ์เป็นสื่อมวลชนที่เก่าแก่ที่นักวิชาการและมวลชนยังคงให้ความสนใจเป็นอย่างมากเนื่องจากเนื้อหาข่าวสารในหนังสือพิมพ์มีอิทธิพลต่อปัจเจกบุคคลและสังคมเนื้อหาข่าวสารในหน้าหนังสือพิมพ์ที่นำเสนอ นั้น ก่อให้เกิดอารมณ์ ความคิดเห็น และความสนใจของผู้อ่านเกี่ยวกับเรื่องราวและเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เป็นไปในสังคมหากจะจัดประเภทของอิทธิพลของหนังสือพิมพ์ต่อสังคมพอจะจำแนกได้ ดังนี้²

1. อิทธิพลทางเศรษฐกิจและการเมือง การเสนอข่าวสารความเคลื่อนไหวทางการเมืองและเศรษฐกิจของหนังสือพิมพ์ ไม่ว่าจะเป็นในรูปแบบของการรายงานข่าว การแสดงความคิดเห็นของบทความ บทวิเคราะห์ หรือคอลัมน์ต่าง ๆ ล้วนมีผลต่อการก่อเกิดทัศนคติ ความคิดเห็นและ/หรือการมีส่วนร่วมทางการเมืองของผู้อ่านในระดับหนึ่งเสมอ เช่น การมีส่วนร่วมสนทนา/ถกเถียงทางการเมือง สร้างบรรยากาศทางการเมืองให้ชัดเจนขึ้น เกิดความรู้สึกเข้าใจ มีความกระตือรือร้นในการออกเสียงเลือกตั้ง การพิพากษาวิจารณ์ข้อขัดแย้งและสถานการณ์ทางการเมืองและเศรษฐกิจ การเรียกร้องสิทธิเสรีภาพทางการเมือง ความสนใจในการแก้ปัญหาเศรษฐกิจของรัฐบาล ฯลฯ เนื่องจากปัจจุบันการเมืองและเศรษฐกิจเป็นเรื่องที่มีผลกระทบต่อทุกคนในสังคมอย่างยากจะแยกออก การทำหน้าที่ให้ข่าวสารความรู้ทางการเมืองและเศรษฐกิจของหนังสือพิมพ์จึงจำเป็นต้องถือปฏิบัติอย่างรอบคอบและรับผิดชอบเพื่อให้ประชาชนสามารถยึดเป็นแหล่งข้อมูลที่น่าเชื่อถือเพียงพอสำหรับประกอบการตัดสินใจตามกระบวนการประชาธิปไตยได้อย่างถูกต้อง

2. อิทธิพลทางสังคมเห็นได้ชัดว่าหนังสือพิมพ์มีบทบาทสำคัญยิ่งในการสร้างสรรค์หรือทำลายค่านิยมสังคมได้การรายงานข่าวเกี่ยวกับความเป็นไปของสังคมจำต้องกระทำอย่างรอบคอบระมัดระวังซึ่งเคยมีงานวิจัยหลายชิ้นยืนยันถึงผลกระทบจากการรายงานข่าวเกี่ยวกับการฆาตกรรมอย่างละเอียดทุกขั้นตอนในสื่อมวลชนเป็นเหตุจูงใจให้เกิดการเลียนแบบหลายกรณีพบว่าข่าวหนังสือพิมพ์กลายเป็นทางออกของผู้ที่หาทางออกในชีวิตไม่ได้จึงลอกเลียนวิธีการทำอัตวินิบาตกรรมจากข่าวที่อ่านในหนังสือพิมพ์รวมทั้งกรณีลอกเลียนแบบพฤติกรรมทางเพศของเยาวชนจากภาพยนตร์

² มาลี บุญศิริพันธ์, วารสารศาสตร์เบื้องต้น : ปรัชญาและแนวคิด (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2550), น. 16-18.

แผ่นวีซีดีที่แพร่หลายอย่างกว้างขวางบ่อยขึ้นแม้กระทั่งพฤติกรรมกรรมการบริโภคหรือรสนิยมการแต่งกายของวัยรุ่นก็ได้รับอิทธิพลจากการรับสารจากสื่อมวลชน ขณะเดียวกันหนังสือพิมพ์ก็เป็นสื่อที่มีอิทธิพลอย่างมากต่อการกระตุ้นสร้างจิตสำนึกในโครงการรณรงค์ทางสังคมต่าง ๆ อาทิ โครงการวางแผนครอบครัว โครงการงดสูบบุหรี่ โครงการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม โครงการเสริมสร้างวินัยจราจร ฯลฯ

กล่าวได้ว่าอิทธิพลของหนังสือพิมพ์ต่อสังคมมีมากมายหลายระดับตั้งแต่ระดับย่อยที่สุดภายในครอบครัวจนถึงระดับชาติสามารถส่งผลทั้งทางบวกและทางลบแต่เพราะสื่อมวลชนเป็นสื่อที่เสนอความหลากหลายให้กับมวลชนยากที่จะกำหนดขอบเขตของข่าวสารเฉพาะกลุ่มบุคคลหนึ่งบุคคลใดนั้น หนังสือพิมพ์ในฐานะนายด่านทางข่าวสารจึงมักได้รับทั้งการยกย่องชื่นชมพอ ๆ กับการถูกพิพากษาวิจารณ์เรียกร้องให้มีความรับผิดชอบและจิตสำนึกในการเสนอข่าว/สารให้เหมาะสมและสมดุลไม่เป็นพิษเป็นภัยต่อสังคมโดยเฉพาะเยาวชนของชาติมองในแง่ดีข้อวิพากษ์วิจารณ์เหล่านั้นน่าจะเป็นแรงดุลทางสังคมที่ดีในการกำกับการปฏิบัติหน้าที่ของหนังสือพิมพ์ให้เดินไปในทางที่ควรเป็นโดยเฉพาะในกลุ่มนักปฏิบัติที่ยังไม่เข้าใจบทบาทหน้าที่และอิทธิพลของหนังสือพิมพ์อย่างแท้จริง

3. อิทธิพลทางการศึกษาในเรื่องนี้ศาสตราจารย์ (พิเศษ) เสฐียร พันธงชัย อดีตนักหนังสือพิมพ์อาวุโสและอาจารย์พิเศษด้านหนังสือพิมพ์แห่งคณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชนมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ได้กล่าวไว้ว่า “หนังสือพิมพ์เปรียบเสมือนมหาวิทยาลัยของประชาชน” เป็นความจริงอย่างยิ่งเพราะนอกจากหนังสือพิมพ์จะทำหน้าที่รายงานข่าวสารให้ประชาชนรับรู้ในทุกด้านแล้วหนังสือพิมพ์ยังมีบทบาทสำคัญในการให้ความรู้ความคิดเห็นเกี่ยวกับความเป็นไปในสังคมไทยด้วยผู้อ่านไม่เพียงสามารถเท่าทันโลกจากรายงานข่าวในหนังสือพิมพ์ แต่ยังได้รับความรู้จากการอ่านคอลัมน์ที่มีสารประโยชน์อื่น อาทิ คอลัมน์สอนภาษาอังกฤษ คอลัมน์ทันโลก คอลัมน์ความรู้สำหรับเด็ก คอลัมน์สารคดีสิ่งแวดล้อม คอลัมน์การทำอาหาร ฯลฯ ความรู้จากหนังสือพิมพ์สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ง่ายและทันการณ์ตามคุณลักษณะของสื่อหนังสือพิมพ์ในสมัยที่เศรษฐกิจของประเทศเป็นปัญหา คอลัมน์การ์ตูน “ขบวนการแก้จน” ของอดีตนักเขียนการ์ตูนเลื่องชื่อ ประยูร จรรย์วณิช ในหนังสือพิมพ์ไทยรัฐ เคยได้รับความนิยมขนาดทำให้ผู้อ่านหลายคนนำไปใช้เป็นแนวทางการสร้างอาชีพได้มากมาย

หนังสือพิมพ์ในฐานะคนเล่าเรื่องเหตุการณ์ทางสังคมจึงย่อมมีหน้าที่ในการบอกกล่าวให้ข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตและต้องยกระดับความคิดของประชาชนในเรื่องต่าง ๆ ให้เกิดขึ้นในทางที่ดี มีคุณค่า มีจริยธรรม ล่วงรู้เท่าทันเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่ผ่านเข้ามาเพื่อที่จะนำข่าวสารนั้นไปใช้ให้เกิดประโยชน์หรือหาทางแก้ไขเหตุการณ์ที่เลวร้ายป้องกันภัยอันตรายที่จะเกิดขึ้นเนื้อหาข่าวสารที่น่าเสนอในหนังสือพิมพ์ถือได้ว่าเป็นเรื่องเล่าประเภทหนึ่งที่ไม่ได้สะท้อนความเป็นจริงของสังคมเท่านั้นแต่แอบแฝงไปด้วยพลังและอิทธิพลที่สามารถโน้มน้าวจิตใจและ

ความเชื่อของปัจเจกบุคคลนั้นได้ด้วยข้อมูลหรือตัวสารที่นำเสนอไป เรื่องเล่าเกี่ยวกับความจริง (Story about reality) จึงมีอิทธิพลต่อความคิดของประชาชน ผู้ศึกษาจึงเลือกใช้แนวคิดอิทธิพลของหนังสือพิมพ์มาเป็นกรอบอธิบายการนำเสนอข่าวอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ที่มีผลต่อความเชื่อของประชาชน เพราะหนังสือพิมพ์เป็นสื่อที่กระตุ้นให้ผู้รับสารเกิดความรู้ เนื่องจากข่าวดังกล่าวหนังสือพิมพ์นำเสนอ ทั้งรายงานข่าว บทความ ตลอดจนโฆษณาขายวัตถุมงคลต่าง ๆ ข่าวประเภทนี้จึงมีอิทธิพลต่อความคิดของประชาชน มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงความคิดของ ประชาชนให้เกิดความเชื่อถือนในสิ่งต่าง ๆ ดังนั้น รูปแบบความเชื่อของมนุษย์จึงถูกนำมาเสนอให้เป็นข่าวต่าง ๆ หลากอย่าง เช่น เชื่อในโชคกลาง เชื่อในเรื่องผีสิงเทวดา ไสยศาสตร์ พิธีกรรม มนุษย์ใช้ระบบความเชื่อเหล่านี้เพื่อเป็นเครื่องป้องกันความกลัวของตัวเอง ดังนั้นความเชื่อของปัจเจกบุคคลจึงเป็นเรื่องเฉพาะบุคคลที่มีความแตกต่างกันไป ผู้ศึกษาจึงนำแนวความคิดเกี่ยวกับความเชื่อมาอธิบายลักษณะการนำเสนอเนื้อหาข่าวอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ของหนังสือพิมพ์รายวันว่ามีอิทธิพลต่อความเชื่ออย่างไรมา

แนวความคิดทางด้านความเชื่อ

ความเชื่อ หมายถึง การยอมรับว่า สิ่งใดสิ่งหนึ่งเป็นความจริงหรือเป็นสิ่งที่เราไว้วางใจ ความจริงหรือความไว้วางใจที่เป็นรูปของความเชื่อนั้นไม่จำเป็นว่าจะต้องเป็นความจริงที่ตรงตามหลักเหตุผลหรือหลักวิทยาศาสตร์ใด ๆ คนที่เชื่อในฤกษ์ยามก็จะถือว่าวันเวลาการโคจรของดวงดาวจะก่อให้เกิดผลต่อตัวมนุษย์ คนที่เชื่อเรื่องโชคกลางของขลังก็จะยึดมั่นว่าเครื่องรางของขลังให้คุณให้โทษแก่ตนจริงได้ ตัวอย่างของความเชื่อได้แก่ ไสยศาสตร์โหราศาสตร์ โชคกลาง ของขลัง ผีสิง นางไม้ ความเชื่ออำนาจลึกลับ สิ่งศักดิ์สิทธิ์อิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ เป็นต้น³

พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา อังกฤษ-ไทย ให้ความหมายเกี่ยวกับความเชื่อไว้ 2 นัยด้วยกัน คือ⁴

1. การยอมรับข้อเสนอข้อใดข้อหนึ่งไว้ว่าเป็นความจริงการยอมรับเช่นนี้โดยส่วนตัวแล้วเป็นการรับเชิงพุทธิปัญญาแม้ว่าจะมีอารมณ์สะเทือนใจเข้ามาประกอบร่วมด้วยความเชื่อ

³ กลุ่มวิทยาลัยครุภาครใต้, ความเข้าใจเกี่ยวกับสังคม (กรุงเทพมหานคร: กรุงเทพมหานคร การพิมพ์, 2526), น. 23, อ้างถึงใน สมิทธิ์ สระอุบล, มนุษยวิทยาเบื้องต้น (กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส.พรินติ้ง เฮาส์, 2534), น. 53-59.

⁴ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา อังกฤษ-ไทย (กรุงเทพมหานคร: บริษัทรุ่งศิลป์การพิมพ์, 2524), น. 42.

จะก่อให้เกิดภาวะทางจิตขึ้นในบุคคลซึ่งอาจจะเป็นพื้นฐานสำหรับการกระทำโดยสมัครใจของบุคคลนั้นความเชื่ออาจจะมีพื้นฐานจากหลักฐานข้อเท็จจริงที่เชื่อได้หรือมีพื้นฐานจากความเคียดแค้นที่จากการนี้รู้เอาเองหรือจากลักษณะที่ทำให้เกิดความเข้าใจไขว่เขวก็ได้เพราะฉะนั้นความเชื่อจึงมีได้ขึ้นอยู่กับความจริงเชิงวัตถุวิสัยในเนื้อหาความเชื่อแปลกวิถิต่างก็ได้คนเราอาจจะกระทำการอย่างแข็งขันจริงจังหรืออย่างบ้าคลั่งด้วยความเชื่อที่ผิดได้เท่า ๆ กับที่ทำด้วยความเชื่อที่ถูกต้องอย่างไรก็ดี การทำที่ใช้สติปัญญาใด ๆ ก็ตามย่อมต้องอาศัยความเชื่ออยู่ด้วยเสมอแต่สติปัญญาเองนั้นอาจใช้มาทดสอบความเชื่อและตรวจดูความสมบูรณ์ถูกต้องของพื้นฐานความเชื่อ นั้นได้

2. การยอมรับข้อเสนอข้อใดข้อหนึ่งว่าเป็นจริงโดยที่ยังมิได้พิสูจน์หรือไม่อาจพิสูจน์ได้โดยวิธีการของวิทยาศาสตร์ดังนั้นความเชื่อก็คือการยอมรับสิ่งต่าง ๆ ว่าเป็นจริงทั้ง ๆ ที่สิ่งนั้นจะพิสูจน์ไม่ได้ก็ตามด้วยเหตุผลหรือปราศจากเหตุผลมารับ

ระบบความเชื่อและศาสนาเป็นวัฒนธรรมที่ช่วยตอบสนองความต้องการทางด้านจิตใจของมนุษย์ช่วยให้มนุษย์มีความสบายใจและมีความมั่นคงทางจิตใจในภาวะที่ต้องเสี่ยงหรือมีความไม่แน่ใจในชีวิตระบบศาสนาต่างจากระบบอื่นในวัฒนธรรมตรงที่เป็นระบบที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อและพิธีกรรมในเรื่องอำนาจเหนือธรรมชาติในแง่ความเชื่อในเรื่องผีสิงเทวดา ไสยศาสตร์ จึงนับรวมอยู่ในระบบความเชื่อและศาสนาในแต่ละสังคมด้วย และในแง่นี้อาจกล่าวได้ว่าทุกสังคมในโลกย่อมต้องมี “ศาสนา” เป็นส่วนหนึ่งในระบบวัฒนธรรมของสังคม⁵

เคิร์ท⁶ ได้แบ่งระบบความเชื่อทางศาสนาของไทย เป็น 3 ระบบ

1. ความเชื่อแบบระบบพุทธ หมายถึง ระบบศาสนาที่มีปรัชญาเน้นการพ้นสังสารวัฏหรือการเวียนว่ายตายเกิด ซึ่งคือภาวะนิพพาน ดังนั้นความคิดเรื่องนิพพานเป็นความคิดที่จำกัดอยู่ในแวดวงของพระสงฆ์ ส่วนคนทั่วไปไม่ได้หวังไปถึงนิพพาน แต่หวังในเรื่องที่ใกล้ตัวกว่า คือหวังให้เกิดมาในชาติหน้าดีกว่าชาตินี้ พิธีกรรมทางศาสนาจึงเน้นการสะสมบุญและมุ่งหวังชาติหน้าดีกว่า

2. ความเชื่อแบบระบบพราหมณ์ หมายถึง ความเชื่อในเรื่องเทวดา โหราศาสตร์ และความเชื่อเรื่องขวัญ ความเชื่อในเรื่องจักรวาลวิทยาพิธีกรรมที่เน้นการช่วยเหลือผู้ที่เจ็บป่วยทางใจ

3. ความเชื่อระบบผี หมายถึง เป็นเพียงส่วนหนึ่งในชีวิตของชาวพุทธ พิธีกรรมอันเนื่องด้วยผีมักเป็นพิธีกรรมในเรื่องสุขภาพและความเจริญรุ่งเรืองของชีวิตเมื่อใดที่ชาวบ้านสังเกตว่าลูกหลาน

⁵ ศิวาพร ฐิตะฐาน, “แนวคิดเกี่ยวกับความเชื่อและศาสนาในสังคม,” ใน เอกสาร การสอนชุดวิชาแนวคิดเกี่ยวกับความเชื่อและศาสนาในสังคม, หน่วยที่ 1-7 (นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2532), น. 2.

⁶ เรื่องเดียวกัน, น. 18.

หรือคนใกล้ชิดมีอาการเชื่องซึมเบื่ออาหารหรือเป็นโรคเรื้อรังมักมองว่าถูกผีเข้าเมื่อนั้นหมอผีจะเข้ามาบีบเทาที่ซึ่งหน้าทีของหมอผีก็เป็นดังกลางในการติดต่อกับผีและต่อรองกับผีจัดการให้ผีรบกวนคืนใจ

มนุษย์มีความจำเป็นต้องผูกพันอยู่กับความเชื่อ คือ มนุษย์ไม่อาจขาดความเชื่อหรือความคิดได้เพราะหากขาดความเชื่อเสียแล้วมนุษย์จะไม่เข้าใจตนเองชีวิตมนุษย์มีทั้งสิ่งที่เห็นได้ พิสูจน์ได้ เข้าใจได้ หากมนุษย์ไม่มีความคิดหรือความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งเหล่านี้เป็นพื้นฐานไว้บ้างแล้ว มนุษย์ก็ไม่สามารถประพฤติปฏิบัติเกี่ยวกับสิ่งเหล่านั้นได้ ดังนั้นความเชื่อจึงทำให้มนุษย์เกิดความมั่นใจและความสบายใจต่อการดำรงชีวิตเพราะเนื่องจากอนาคตเป็นสิ่งที่ยังมองไม่ถึง ผีหรือเทวดา เป็นสิ่งที่มองไม่เห็น ความรักความชัง ความดีความชั่วก็วัดไม่ได้ มนุษย์จำเป็นต้องอาศัยความเชื่อเหล่านี้หรือสร้างความคิดเกี่ยวกับสิ่งเหล่านี้ไว้เป็นทุนเพื่อจะได้ประพฤติปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นเพื่อเสริมต่อจากสิ่งเหล่านั้นได้ถูกต้องทั้งนี้ถ้ามนุษย์มีความเชื่อขึ้นมา ก็จะเกิดความมั่นใจขึ้นมา มีความพยายามที่จะหาวิถีทางที่จะเข้าถึงความสำเร็จนั้นจนได้ไม่ว่าความเชื่อจะมีจริงหรือไม่จริงความเชื่อก็มีอิทธิพลต่อการกระทำของมนุษย์

ความเชื่อจึงเป็นพื้นฐานที่ก่อให้เกิดการกระทำสิ่งต่าง ๆ ทั้งด้านดีด้านร้ายคนโบราณจึงสร้างศรัทธาให้เกิดแก่ลูกหลาน เช่น ความเชื่อเรื่องภูตผีว่าอิทธิฤทธิ์ที่จะบันดาลความสุขสันต์มาให้ และหากทำให้ผีโกรธก็จะนำความทุกข์ยากลำบากมาให้ด้วยเมื่อมีการนำไว้กราบ เช่น สร้างสักการะบ่อย ๆ เข้าก็ปลูกความเชื่อให้ลึกลงไปในส่วนลึกของแต่ละคนจนไม่สามารถถอนออกได้ เมื่อมนุษย์มีความเชื่อเต็มที่แล้วจะทำสิ่งที่ตนต้องการมากขึ้นกว่าเดิมความเชื่อจึงนับเป็นพื้นฐานแห่งการนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์และศาสนา ความเชื่อจึงทำให้เกิดความมั่นใจ ทำให้เกิดพลัง เกิดการสร้างสรรค เกิดความสามัคคี เกิดเป็นรูปธรรมที่สามารถสัมผัสได้ ทำให้เกิดปัญญา ความเชื่อทำให้นับถือศาสนาได้อย่างมั่นคง ความเชื่อทำให้เกิดฤทธิ์ทางใจ ดังนั้นความเชื่อของมนุษย์มีอยู่มากมาย ได้แก่ ความเชื่อทั่ว ๆ ไปหรือความเชื่อธรรมดา (Beliefs) เช่น ความเชื่อปรากฏการณ์ธรรมชาติได้จากการที่มนุษย์ในสมัยแรก ๆ อาศัยธรรมชาติเป็นอยู่เมื่อฝนตกฟ้าร้อง ก็กลัว บางทีเกิดฟ้าผ่าลงมาตนได้รับอันตรายก็เข้าใจว่าธรรมชาติลงโทษเพราะพระเจ้าท่านพิโรธ เมื่อน้ำท่วมใหญ่หรือฝนแล้ง ก็ว่าพระเจ้าลงโทษ จึงหาวิธีกราบไหว้อ้อนวอนมิให้ท่านลงโทษ เป็นต้น หรือความเชื่อเกี่ยวกับฤกษ์ยาม นิमित ผัน การประกอบพิธีต่าง ๆ ถือว่าเป็นสิ่งสำคัญ ความเชื่อเกี่ยวกับเลขดี เลขร้าย วันดี วันร้าย ความเชื่อเกี่ยวกับ นรก สวรรค์ ชาติ ภพ ล้วนแล้วแต่เป็นความเชื่อของมนุษย์ที่แฝงไว้ด้วยความกลัว รวมทั้งความเชื่อในเรื่องไสยศาสตร์ (superstition) ความเชื่อเรื่องโชคลาง ความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ จะเห็นได้ว่าความเชื่อเป็นธรรมชาติที่เกิดขึ้นกับมนุษย์ทุกรูปทุกนาม มีความนึกคิดเชื่อถือทั้งส่วนนามธรรมและรูปธรรมสมัยโบราณความเชื่อมักจะเกิดขึ้นจากความคิดคำนึงว่าสิ่งนี้จะต้องให้ผลอย่าง

นี้ สมมติธรรมชาติ เช่น ฝนตก ฟ้าร้อง เป็นเทพเจ้าบันดาล มาถึงสมัยปัจจุบัน ความเชื่อของคนรุ่นก่อน ได้รับการศึกษาและเปรียบเทียบด้านวิทยาศาสตร์หลายประการ ทำให้เห็นความจริงของธรรมชาติและ คลายความศักดิ์สิทธิ์ลงไปเป็นอันมาก⁷ ความเชื่อดังกล่าวนี้นับว่าเป็นข้อมูลอย่างดีในการศึกษา ประวัติแห่งจิตใจมนุษย์ตั้งแต่เด็กด้าบรรพ์ ความเชื่อของคนโบราณมีบทบาทในการยังความอยู่รอด ดั้งนั้น จึงมอบเป็นมรดกให้แก่คนรุ่นหลังสืบมา⁸

ระบบความเชื่อในเรื่องอำนาจเหนือธรรมชาติกลายเป็นวัฒนธรรมส่วนหนึ่งทางสังคมที่สามารถตอบสนองทางด้านจิตใจของมนุษย์โดยผ่านกระบวนการสื่อสารต่าง ๆ ในรูปแบบการประกอบ พิธีกรรม การกราบไหว้บูชา การสักการะ การนับถือ หรือการบูชาวัตถุสิ่งต่าง ๆ ผลจากการสื่อสาร ดังกล่าวจึงทำให้มนุษย์เกิดความสบายใจ เกิดความมั่นคงทางจิตใจในสภาวะที่ต้องเสี่ยงภัย อันตราย ดังนั้นความเชื่อในเรื่องอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ ไสยศาสตร์ จึงเป็นความเชื่อที่มนุษย์ทุกสังคม ยอมรับ เป็นกลไกในการรวมกลุ่มทางสังคมในรูปแบบหนึ่งเป็นกรอบหรือแนวทางให้มนุษย์ปฏิบัติดี ในการดำรงชีวิต จากแนวความคิดความดังกล่าว ผู้ศึกษาได้นำมาเป็นกรอบความคิดในการศึกษา ทางด้านความเชื่อของประชาชนที่มีต่อการนำเสนอเนื้อหาข่าวสารของหนังสือพิมพ์ ทั้งนี้และทั้งนั้น ความเชื่อดังกล่าวจึงขึ้นอยู่กับ การเปิดรับของตัวเองว่าจะเชื่อหรือไม่เชื่อในสิ่งที่อ่านพบ ผู้ศึกษาจึงนำ ทฤษฎีการเปิดรับสื่อมาเป็นกรอบในการศึกษาพฤติกรรมการเปิดรับข่าวประเภทนี้ และมีอิทธิพล อย่างไรหลังจากการเปิดรับ

ทฤษฎีการเปิดรับสื่อ (Selective Exposure Theory)

การศึกษาตามแนวทางของทฤษฎีการเลือกเปิดรับสื่อ นั้นมาจากความเชื่อที่ว่า การจะ ส่งข่าวสารใด ๆ ออกไปต้องมีการ แรงจูงใจ บุคลิกภาพ ค่านิยม ทศนคติ โลกทัศน์ ประสบการณ์ อิทธิพล กลุ่ม อิทธิพลครอบครัวและสภาพวัฒนธรรมต่าง ๆ ของผู้รับสารก่อนจึงจะมาจัดวางยุทธวิธี ของการสื่อสาร คือ การเลือกผู้ส่งสาร สร้างสาร และการเลือกสื่อในการกระจายข่าวสาร เนื่องจาก หากข่าวสารใดไม่สอดคล้องกับความรู้ ความคิดเห็น ความเชื่อ ค่านิยม ทศนคติ หรือปทัสถานของ

⁷ มณี พยอมยงค์, “ความเชื่อของคนไทย,” ใน วัฒนธรรมพื้นบ้าน : คติความเชื่อ (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528), น. 121-122.

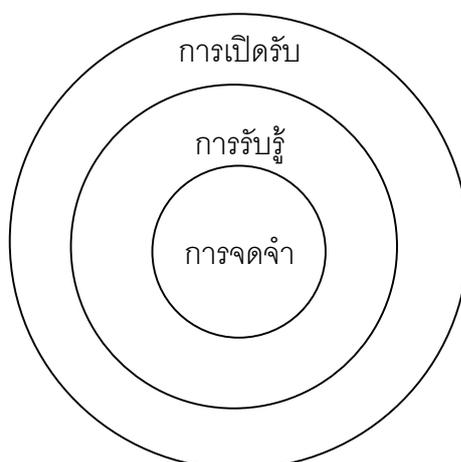
⁸ สมิทธิ์ สระอุบล, มานุษยวิทยาเบื้องต้น (กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส.พรีนติ้ง เฮ้าส์ 2534), น. 53-59.

กลุ่มแล้ว ข่าวสารนี้จะไม่ได้รับความสนใจ ประชาชนจะมีการปิดรับข่าวสารดังกล่าว หรือถ้าจะเปิดรับก็จะไม่สนใจอย่างแท้จริงและสิ่งเหล่านี้จะมีผลต่อการตีความข่าวสารที่ได้รับด้วย

พีระ จิรโสภณ⁹ ได้อธิบายพฤติกรรมกรรมการเปิดรับข่าวสารว่า ในการเปิดรับข่าวสารต่าง ๆ นั้น ผู้รับสารย่อมมีกระบวนการเลือกสรร (Selective Process) ซึ่งแตกต่างกันไปตามประสบการณ์ ความต้องการ ความเชื่อ ทักษะคิด ความรู้สึกนึกคิดของแต่ละคน กระบวนการเลือกสรรเปรียบเสมือน เครื่องกรอง (Filters) ข่าวสาร ซึ่งในการรับรู้ของมนุษย์เรานั้นประกอบด้วย

แผนภาพที่ 2.1

แบบจำลองกระบวนการเลือกสรรข่าวสาร

1. การเลือกเปิดรับหรือเลือกสนใจ (Selective Exposure of Selective Attention) หมายถึง การที่ผู้รับสารจะเลือกสนใจหรือเปิดรับข่าวสารจากแหล่งใดแหล่งหนึ่ง โดยบุคคลจะแสวงหาข่าวสารเพื่อสนับสนุนความคิดเดิมที่มีอยู่แล้ว และหลีกเลี่ยงข่าวสารที่ขัดแย้งกับความรู้สึกนึกคิดของตนเอง ทั้งนี้เพราะการได้รับข่าวสารที่ไม่ลงรอยกับความเข้าใจ หรือความคิดเดิมของตนนั้นจะก่อให้เกิดความไม่สมดุลทางจิตหรือความไม่สบายใจที่เรียกว่า ความไม่สอดคล้องกันทางด้านความเข้าใจ (Cognitive Dissonance) ฉะนั้น การที่จะละหรือหลีกเลี่ยงภาวะดังกล่าวได้ก็ต้องแสวงหาข่าวสารหรือเลือกสรรเฉพาะข่าวสารที่สอดคล้องความคิดเดิมของตนเอง

⁹พีระ จิรโสภณ, "การเลือกสรรและการแสวงหาข่าวสาร," ใน เอกสารการสอนชุดวิชาหลักและทฤษฎีการสื่อสาร, หน่วยที่ 11 (นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2539), น. 636-640.

2. การเลือกรับรู้หรือตีความ (Selective Perception of Selective Interpretation) หมายถึง เมื่อบุคคลรับข่าวสารที่สนใจแล้ว จะตีความเข้าใจ ทศนคติ ประสบการณ์ ความเชื่อ ความต้องการ ความคาดหวัง แรงจูงใจ ตามสภาวะทางอารมณ์และจิตใจของตนเองในขณะนั้น ซึ่งในบางครั้งคนเราอาจจะบิดเบือนสารเพื่อให้สอดคล้องกับความเชื่อและทัศนคติของตนเองอีกด้วย

3. การเลือกจดจำ (Selective Retention) บุคคลจะเลือกจดจำข่าวสารในส่วนที่ตรงกับความสนใจ ความต้องการ และทัศนคติของตนเอง และมักจะลืมในส่วนที่ตนเองไม่สนใจหรือไม่เห็นด้วยกับความคิดของตน ดังนั้นการเลือกจดจำเนื้อหาของสารที่ได้รับเท่ากับเป็นการเสริมให้ทัศนคติ หรือความเชื่อเดิมของคนเรามีความมั่นคงยิ่งขึ้นและเปลี่ยนแปลงได้ยากขึ้น

หลังจากที่ผู้รับสารผ่านกระบวนการเลือกรับข่าวสารและการเปิดรับข่าวสารแล้ว กระบวนการสื่อสารยังไม่ถือว่าเป็นการสิ้นสุด เพราะหลังจากผ่านกระบวนการเปิดรับข่าวสารแล้ว สิ่งที่ต้องพิจารณาต่อไปคือ ผลที่เกิดต่อผู้รับสารที่มีต่อข่าวสารนั้น ๆ ซึ่งผู้รับสารจะสะท้อนกลับออกมา

พฤติกรรมในการเลือกในการสื่อสาร เป็นการอธิบายให้เห็นถึงลักษณะความกระตือรือร้น (Active) ของมวลชนผู้รับสาร เป็นการแสดงให้เห็นว่ามวลชนผู้รับสารเป็นผู้เลือกใช้สื่อมวลชนไม่ได้เป็นผู้เฉื่อยชา (Passive audience) ที่รับผลจากการกระทำของสื่อมวลชน

ผู้รับสารมีสิทธิ์ที่จะเลือกเปิดรับสื่อมวลชนที่ตนเองต้องการ ซึ่งเหตุผลในการเลือกเปิดรับของผู้รับสารแต่ละคนนั้นมีแตกต่างกันไป สามารถจำแนกได้ดังต่อไปนี้

1. เพื่อความรู้ (Cognition) หมายถึง การที่ผู้รับสารต้องการข่าวสารเพื่อสนองต่อความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ในด้านความอยากรู้ และความต้องการได้รับการยอมรับว่า ตนเองเป็นส่วนหนึ่งในสังคม ดังนั้นจึงจำเป็นต้องเข้าใจส่วนประกอบของสังคม โดยการรับรู้ข่าวสารผ่านสื่อมวลชนในรูปแบบหลักต่าง ๆ คือ

- ข่าวสาร ไม่ว่าจะเป็นภายในหรือภายนอกสังคม
- ความรู้ ไม่ว่าจะเป็นความรู้ทางด้านวิชาการ หรือความรู้รอบตัว
- ความบันเทิง

2. เพื่อความหลากหลาย (Diversions) ทั้งนี้เพื่อตอบสนองต่อความต้องการของมนุษย์ในรูปแบบที่แตกต่างกันออกไป เช่น

- การกระตุ้นอารมณ์ (Stimulus) เป็นการเปิดรับสื่อเพื่อแสวงหาความเข้าใจ ความสนุกสนาน ความตื่นเต้น ทั้งนี้เพื่อต้องการลดความเบื่อหน่ายในชีวิตประจำวัน

- การพักผ่อน (Relaxation) เป็นการเปิดรับสื่อเพื่อผ่อนคลายความตึงเครียดที่มากเกินไปหรือลดความเร่งร่าในชีวิตประจำวันให้น้อยลง

3. เพื่อประโยชน์ทางสังคม (Social Utility) หมายถึง ความจำเป็นของบุคคลที่ต้องการเป็นส่วนหนึ่งของสังคม ดังนั้นการเปิดรับสื่ออาจเป็นการแสดงถึงการยอมรับการสมาคมในสังคม (Prosocial) และความผูกพันต่อผู้อื่น ซึ่งอาจแสดงออกได้ดังนี้

- การใช้ภาษาร่วมสมัย (Conversion Currency) ซึ่งผู้รับสารอาจเปิดรับสื่อเพื่อต้องการความทันสมัยโดยการแสดงออกถึงการใช้ภาษา เช่น คำพูดและความเข้าใจต่อค่านิยมใหม่ ๆ เพื่อแสดงความเป็นกลุ่มเดียวกัน โดยสื่อมวลชนจะเป็นสะพานเชื่อมของคนในกลุ่มเหล่านั้นการใช้ภาษาร่วมสมัยมักปรากฏได้ชัดเจนในกลุ่มวัยรุ่นกับการโฆษณา เป็นต้น

- สื่อมวลชนสัมพันธ์ (Para social Relationship) ในสังคมที่ก้าวหน้ามากขึ้นนี้ คนเรายังกลับมีความรู้สึกโดดเดี่ยว ทั้งนี้เนื่องจากเวลาที่มียู่จำกัดได้ถูกนำไปใช้เพื่อการแข่งขันและการประกอบอาชีพ มนุษย์เป็นสัตว์สังคมที่ต้องการสังคมแต่การสมาคมกับมนุษย์ด้วยกันนั้น ถูกจำกัดลงด้วยสังคมที่ก้าวหน้าแบบอุตสาหกรรม มนุษย์จึงมักมีสื่อมวลชนเป็นเพื่อนแทน หรืออย่างน้อยก็อาศัยสื่อมวลชนในการแสวงหามิตร เช่น สังคมในชุมชนเมืองอย่างกรุงเทพมหานคร เป็นต้น ที่ประชากรส่วนใหญ่ต้องอาศัยสิ่งพิมพ์ วิทยุและโทรทัศน์ เป็นเพื่อนมากกว่าการคบกันกับเพื่อนบ้านด้วยกัน

4. การผลจากสังคม (Withdrawal) มีลักษณะที่ตรงกันข้ามเพื่อประโยชน์ทางสังคม กล่าวคือ ในการเปิดรับสื่อหรือเข้าหาสื่อ นั้น ก็เป็นการหลีกเลี่ยงงานประจำที่สร้างความน่าเบื่อหน่ายให้แก่ชีวิต จึงให้คนรีบเร่งในการทำงาน และเพื่อจะเข้าหาสื่อเพื่อความบันเทิงใจ เช่น การเปิดรับชมรายการโทรทัศน์

เดอ เฟลอร์ (Defleur)¹⁰ ได้กล่าวถึงตัวแปรแทรก (Intervening Variables) ที่มีอิทธิพลในกระบวนการสื่อสารมวลชนระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสาร โดยเน้นให้เห็นว่าข่าวสารไม่ได้ไหลผ่านจากสื่อมวลชนถึงผู้รับสารถึงผู้รับการและเกิดผลโดยตรงทันที แต่มีปัจจัยบางอย่างที่เกี่ยวข้องกับตัวผู้รับสารแต่ละคน เช่น ปัจจัยทางจิตวิทยาและสังคมที่มีอิทธิพลต่อการรับข่าวสารนั้น ทำให้เกิดผลไม่เหมือนกับหรือไม่เป็นตามเจตนาของผู้ส่งสาร ทฤษฎีสำคัญของเดอเฟลอร์ ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนี้ มี 3 ทฤษฎีด้วยกัน คือ

1. ทฤษฎีความแตกต่างระหว่างบุคคล (Individual Difference Theory) ซึ่งพัฒนามาจากหลักการเชิงกลไกของสิ่งเร้าและการตอบสนอง โดยสังเกตเห็นว่าผู้รับสารแต่ละคนมีความแตกต่าง

¹⁰Melvin Lawrence DeFleur, Understanding Mass Communication: A Liberal Art Perspective (Boston: Houghton Mifflin Co., 1996), p. 102.

กันในทางจิตวิทยา เช่น ทศนคติ ค่านิยม และความเชื่อ ทำให้มีความสนใจในการเปิดรับข่าวสาร หรือการตีความหมายข่าวสารจากสื่อแตกต่างกัน โดยเสนอหลักการพื้นฐานไว้ดังนี้

- 1.1 บุคคลมีความแตกต่างกันในด้านบุคลิกภาพและสภาพจิตวิทยา
- 1.2 ความแตกต่างเหล่านั้นเป็นเพราะบุคคลมีการเรียนรู้จากสังคมแตกต่างกัน
- 1.3 บุคคลที่อยู่ต่างสภาพแวดล้อมกันจะได้รับการเรียนรู้จากสภาพแวดล้อมที่

แตกต่างกัน

1.4 การเรียนรู้จากสภาพแวดล้อมที่แตกต่างกันทำให้บุคคลมีทศนคติ ค่านิยม ความเชื่อ และบุคลิกภาพที่แตกต่างกัน

2. ทฤษฎีกลุ่มสังคม (Social Category Theory) ทฤษฎีนี้กล่าวว่า บุคคลที่มีลักษณะทางสังคมที่คล้ายกันจะแสดงออกพฤติกรรมการสื่อสารคล้ายคลึงกัน พฤติกรรมการสื่อสารนี้ ได้แก่ การเปิดรับสื่อ ความพอใจในสื่อ และอุปนิสัยการสื่อสาร การใช้สื่อร่วมกัน เป็นต้น สำหรับลักษณะทางสังคมที่สำคัญนั้น ได้แก่ ระดับการศึกษา รายได้ เชื้อชาติ ศาสนา อายุ เพศ ฯลฯ

3. ทฤษฎีความสัมพันธ์ทางสังคม (Social Relation Theory) เป็นทฤษฎีที่กล่าวถึงความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างผู้รับสารกับบุคคลอื่นในลักษณะของกลุ่มปฐมภูมิหรือทุติยภูมิ โดยกลุ่มปฐมภูมิซึ่งเป็นกลุ่มที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดในหมู่เพื่อนสนิท เพื่อนร่วมงาน สมาชิกในครอบครัว หรือวงศาคณาญาตินั้น จะมีอิทธิพลต่อผู้รับสารมากกว่ากลุ่มทุติยภูมิซึ่งเป็นกลุ่มที่มีความใกล้ชิดน้อยกว่า ข่าวสารต่าง ๆ ที่ได้รับจากสื่อมวลชนมักถูกรับรู้หรือตีความโดยมีอิทธิพลจากการปรึกษาหารือหรือไม่ได้ถามเพื่อนฝูงหรือผู้ใกล้ชิด อิทธิพลที่มีต่อการรับรู้ข่าวสารในลักษณะนี้เรียกว่า "อิทธิพลของบุคคล (Personal Influence)"

จากแนวคิดเกี่ยวกับการเปิดรับข่าวสารนี้ จะเห็นได้ว่า การเปิดรับข่าวสารซึ่งเป็นกระบวนการสื่อสารขั้นพื้นฐานของมนุษย์นั้น จะมีพฤติกรรมในการเปิดรับข้อมูลข่าวสาร หรือข่าวที่ตนเองสนใจ เพื่อตอบสนองความต้องการอยากรู้ของตนเอง โดยแต่ละคนจะมีกระบวนการในการเลือกรับข่าวสารที่แตกต่างไปตามประสบการณ์ ความต้องการ ความเชื่อ ทศนคติ และความรู้สึกนึกคิด ผู้ศึกษาจึงนำทฤษฎีการเปิดรับสื่อมาวัดการเปิดรับเนื้อหาข่าวว่ามีอิทธิพลอย่างไรภายหลังจากการเปิดรับเนื้อหาข่าวอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์แล้ว โดยขั้นตอนการเปิดรับจะเป็นขั้นตอนของการจดจำว่า จะมีความเชื่อในลักษณะข่าวนั้น ๆ หรือไม่อย่างไร ทั้งนี้ยังมีงานวิจัยที่เกี่ยวกับอิทธิพลสื่อต่อผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อดังกล่าวที่ผู้ศึกษานำมาใช้สนับสนุนการศึกษาของอิทธิพลสื่อที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อ

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พนม คลี่ฉายา¹¹ ทำการศึกษาอิทธิพลและประสิทธิภาพของสื่อเกี่ยวกับข่าวสารการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรต่อผู้มีสิทธิ์เลือกตั้งอายุ 18-19 ปี เขตกรุงเทพมหานคร ในปี พ.ศ. 2538 ซึ่งนับเป็นครั้งแรกที่เปิดโอกาสให้ผู้มีอายุ 18-19 ปี มีสิทธิ์ออกเสียงเลือกตั้ง โดยทำการศึกษาสื่อบุคคล สื่ออิเล็กทรอนิกส์ สื่อสิ่งพิมพ์ และสื่อเฉพาะกิจ ได้ศึกษาความถี่ในการเปิดรับข่าวสารเกี่ยวกับการเลือกตั้ง รวมทั้งศึกษาระดับการมีประสิทธิภาพของสื่อสามารถก่อให้เกิดอิทธิพลของสื่อในระดับความรู้เกี่ยวกับการเลือกตั้ง พบว่าผู้มีสิทธิ์เลือกตั้งอายุ 18-19 ปี เปิดรับสื่อเกี่ยวกับการเลือกตั้งด้วยความถี่เฉลี่ยค่อนข้างสูง โดยเปิดรับสื่ออิเล็กทรอนิกส์มากที่สุด คือโทรทัศน์ รองลงมาคือสื่อเฉพาะกิจป้ายโฆษณากลางแจ้งและสื่อสิ่งพิมพ์คือหนังสือพิมพ์ และอันดับสุดท้ายคือสื่อบุคคล สื่อที่มีประสิทธิภาพในการเผยแพร่ข่าวสารได้แก่ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อเฉพาะกิจ สื่อบุคคล ผู้เลือกตั้งมีความรู้เกี่ยวกับการเลือกตั้งในระดับสูงมาก มีทัศนคติทางด้านบวก และไปใช้สิทธิ์เป็นจำนวนมาก และผู้ไปใช้สิทธิเลือกตั้งจะเปิดรับข่าวสารการเลือกตั้งจากสื่อบุคคลในระดับสูงกว่าผู้ไม่ไปใช้สิทธิเลือกตั้ง ในการเปิดรับข่าวสารการเลือกตั้งจากสื่อสิ่งพิมพ์ และสื่อเฉพาะกิจ กล่าวได้ว่าสื่อบุคคลมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของผู้มีสิทธิ์เลือกตั้งอายุ 18-19 ปี ในเขตกรุงเทพมหานคร

มารศรี เตชะกำพูน¹² ทำการศึกษาอิทธิพลของสื่อที่มีผลต่อการบริโภคเกลือไอโอดีนตามโครงการรณรงค์ขจัดโรคขาดสารไอโอดีนเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเถลิงสิริราชสมบัติครบ 50 ปี โดยกลุ่มประชากรที่เป็นผู้ปกครองเด็กนักเรียนโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนที่ 13 จังหวัดกาญจนบุรี ทำการศึกษาความสัมพันธ์การเปิดรับข่าวสารและความแตกต่างระหว่างการเปิดรับข่าวสารเรื่องเกลือไอโอดีนจากสื่อประเภทต่าง ๆ พบว่าประชากรกลุ่มตัวอย่างบางส่วนไม่เข้าใจภาษาไทยเนื่องจากมีเชื้อชาติกะเหรี่ยง พม่า มอญ ปะปนอยู่ ผู้ปกครองกลุ่มตัวอย่างจะได้รับ

¹¹ พนม คลี่ฉายา, “อิทธิพลและประสิทธิภาพของสื่อเกี่ยวกับข่าวสารการเลือกตั้ง สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรต่อผู้มีสิทธิ์เลือกตั้งอายุ 18-19 ปี เขตกรุงเทพมหานคร ในปี พ.ศ. 2538,” (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2539), น. บทคัดย่อ.

¹² มารศรี เตชะกำพูน, “ทำการศึกษาอิทธิพลของสื่อที่มีผลต่อการบริโภคเกลือไอโอดีนตามโครงการรณรงค์ขจัดโรคขาดสารไอโอดีน เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเถลิงสิริราชสมบัติครบ 50 ปี,” (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2539), น. บทคัดย่อ.

จากการพูดคุยกับบุคคลที่เป็นเพื่อนเพื่อนนักเรียนด้วยกันมากที่สุด รองลงมาครู และผู้ปกครองจะได้รับข่าวสารทั่วไปจากสื่อวิทยุเป็นอันดับแรกและยังพบว่าเชื้อชาติ และภูมิลำเนา มีความสัมพันธ์กับการเปิดรับข่าวสารเรื่องเกลือไอโอดีนจากสื่อบุคคลในการบริโภคเกลือ นอกจากนี้การศึกษาก็มีความสัมพันธ์จากการเปิดรับสื่อเฉพาะกิจด้วย

นอกจากนี้ยังมีงานวิจัยที่เกี่ยวกับระบบความเชื่อซึ่ง สุรินทร์ บัตรพรธนะ และ คมสันต์ ศรีไพศาล¹³ ได้ทำการศึกษาเรื่องการวิเคราะห์ทัศนคติต่อการพัฒนาการเชื่อถือโชคชะตาและประชาธิปไตยพบว่ายังมีกลุ่มคนบางกลุ่มที่มีความเชื่อในเรื่องโชคชะตาหรือดวงชะตาสังคมไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งสังคมชนบทมีความยึดมั่นในโชคกลางและไสยศาสตร์ เนื่องจากมูลเหตุสำคัญ 2 ประการ คือความกลัว เช่น กลัวผี กลัวภัยพิบัติ และอุบัติเหตุต่าง ๆ และอีกประการหนึ่งคือความต้องการ เช่น ต้องการมีโชคลาภชัยชนะ ความปลอดภัยและอื่น ๆ ทั้ง 2 ประการ เป็นเหตุผลชั้นมูลฐานของการดำรงชีวิตเมื่อสิ่งแวดล้อมและรัฐบาลไม่สามารถคุ้มครองประชาชนให้ปลอดภัยได้จึงเป็นธรรมดาอยู่เองที่ประชาชนจะหันไปเชื่อโชคกลางและไสยศาสตร์

ไพโรจน์ รุจิวิชัยกุล¹⁴ ทำการศึกษาปัญหาสุขภาพจิตของผู้มารับบริการจากหมอ : ศึกษาเฉพาะกรณีผู้มารับบริการจากหมอดูของสมาคมโหราแห่งประเทศไทย พบว่าภาวะเศรษฐกิจและสังคมอันผันผวนในปัจจุบันก่อให้เกิดความตึงเครียดมากมายในการดำรงชีวิตประจำวัน เช่น ภาวะเศรษฐกิจฝืดเคืองกระทบกระเทือนต่อความรับผิดชอบในครอบครัวและสังคม ภาวะความไม่ปลอดภัยต่าง ๆ ในสังคมทำให้สุขภาพจิตเสื่อมโทรมและนำไปสู่โรคประสาทและโรคจิตได้ในที่สุด เมื่อมนุษย์เกิดความตึงเครียดก็จำเป็นต้องหาทางออกต่าง ๆ เท่าที่จะทำได้ไม่ว่าจะเป็นทางด้านวัตถุหรือจิตใจบางคนอาจหาทางบรรเทาความเดือดร้อนทางเศรษฐกิจโดยการประกอบอาชญากรรม บางคนหันไปพึ่งสิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นที่พึ่งทางใจ บางคนหันเข้าปรึกษาหมอดูเพื่อพยากรณ์เหตุการณ์ในอนาคตเพื่อลดความกระวนกระวายใจผ่อนคลายความตึงเครียดทางจิตใจของตน

¹³ สุรินทร์ บัตรพรธนะ และ คมสันต์ ศรีไพศาล, “การวิเคราะห์ทัศนคติต่อการพัฒนาการเชื่อถือโชคชะตาและประชาธิปไตย,” *นิเทศสาร* 3 (สิงหาคม 2517):49.

¹⁴ ไพโรจน์ รุจิวิชัยกุล, “ปัญหาสุขภาพจิตของผู้มารับบริการจากหมอดู : ศึกษาเฉพาะกรณีผู้มารับบริการจากหมอดูของสมาคมโหราแห่งประเทศไทย,” (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2524), น. 34.

งานวิจัยข้างต้นได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับอิทธิพลของสื่อโดยทำการศึกษาถึงอิทธิพลของสื่อต่าง ๆ ว่ามีผลกระทบอย่างไรต่อผู้รับสาร และงานวิจัยเกี่ยวกับระบบความเชื่อในเรื่องพลังเหนือธรรมชาติหรือความเชื่อทางด้านไสยศาสตร์ โชคกลาง อิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ ที่ล้นแล้วแต่เป็นความเชื่อของผู้คนในสังคมไทยซึ่งผลการศึกษาดังกล่าวผู้ศึกษาจะนำมาเป็นกรอบแนวคิดในการศึกษาอิทธิพลของข่าวอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ที่มีผลต่อความเชื่อ